

Орлова О.О.

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 340.1

ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ПРАВОВОГО МИСЛЕННЯ

Розглянуто види правового мислення. Здійснено спробу систематизації видів правового мислення за різними критеріями. Надано характеристику основних видів правового мислення.

Ключові слова: мислення, правове мислення, види правового мислення, практичне мислення, теоретичне мислення, професійне мислення.

Постановка проблеми. Незважаючи на загальновизнану складність дослідження феномена правового мислення, вивчення видів правового мислення та його класифікація стає найактуальнішим на сучасному етапі розвитку юридичної науки.

Аналіз наукової літератури з проблематики правового мислення свідчить, що сьогодні відсутній єдиний підхід до його класифікації. Отже, метою цієї статті є систематизація підходів до класифікації правового мислення та характеристика основних її видів.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Вирішення професійних юридичних завдань вимагає правового мислення, дослідження якого відбувається у наукових працях І. Андрюшка, В. Братасюка, А. Бернюкова, В. Коробки, А. Жалінського, О. Мордовцева, Ю. Оборотова, О. Овчинникова, О. Скакун та інших вчених, які розглядають правове мислення як логічне пізнання явищ правової сфери, засноване на правових знаннях і досвіді, з метою вирішення правових проблем. Правове мислення є процесом пізнання, який здійснюється за правилами логіки, що відрізняє його від емпіричного, чуттєвого, ірраціонального пізнання юридичних явищ. Правове мислення засновується на правових знаннях і правовому досвіді [1, с. 752].

Цікавим є дослідження західного вченого Едварда Хлеві «Вступ у правове мислення» [2], що знайомить з феноменом правового мислення, його специфічною логікою та проблемами, зупиняючись безпосередньо на практичному професійному правовому мисленні.

Видатний науковець Б.М. Теплов чітко розрізняє уявлення про почуттєво-дієве орієнтування та, власне, практичне мислення як таке, розкриває психологічну характеристику практичного мислення, аналізує форми отримання інформації та способи її особистісної інтерпретації [3].

Виклад основного матеріалу дослідження. Усвідомленню сутності правового мислення сприяє проведення його класифікації за різними критеріями. Так, найбільш розповсюдженим є поділ правового мислення за характером вирішуваних завдань на практичне та теоретичне.

В історії філософії поділ мислення людини на практичне і теоретичне

вперше було здійснено філософами античності (Платон, Аристотель); у Новий час Кант, Гегель та інші філософи визначали особливості та функції практичного і теоретичного мислення [4].

Наукові дослідження останніх років у США, Німеччини, Франції визначають не тільки складність, але й значну теоретичну важливість проблеми практичного мислення. Його визначними рисами сьогодні називають спрямованість на перебудову дійсності; специфічність його узагальнень; індивідуалізованість практичного мислення, коли пізнаються якості не досліджуваного об'єкта, а всієї взаємодіючої системи [5].

Практичне мислення формується і розвивається у процесі безпосередньої життєдіяльності людини. Воно нерозривно пов'язано з конкретними діями, які здійснює людина в таких видах діяльності, як гра, навчання, професійна робота, суспільна праця, і виконує функцію обґрунтування діяльності. Психологи називають практичне мислення "мисленням в дії".

У процесі реального мислення сучасної людини практичне і теоретичне мислення взаємопов'язані і зумовлюють один одного.

Теоретичне правове мислення формує системи знання (теорії), які використовуються на практиці й, таким чином, дають можливість більш глибоко оволодіти державно-правовими предметами і явищами, зрозуміти їх сутність.

Отже, мислення вченого перетворюється на мислення теоретичне, а мислення практичного працівника на виробництві – на практичне. Звідси впливають такі особливості практичного мислення: невідривність від реалізації; нечітке завдання зі складно прогнозованими та постійно змінними умовами; специфічний об'єкт думки та дії; конкретність ситуації; спрямованість на перетворення. Складність юридичних проблем, що має розв'язувати юрист, багатогранність юридичної діяльності, її своєрідний характер зумовлює наявність професійно-правового мислення у працівників цієї категорії.

У теорії професійне практичне юридичне мислення визначається як система інформаційної насиченості, що складається в особи установками професійного призначення. Професійне мислення юриста має базуватися на виключно високій нормативній культурі, яка виражається у непохитній переконаності у непорушності, органічній єдності букви і духу закону, вірі у кінцеву непереборність ідей права і справедливості. Професійне мислення юриста включає в себе такі важливі складові елементи, як універсалізм і ерудованість. Справжнім професіоналом може стати лише людина з високим інтелектом, стійкими психологічними якостями [6].

Вказане підтверджує міркування автора про те, що теорія і практика мають не протиставлятися, а взаємодоповнювати одна одну. Порухенням цього постулату, на жаль, грішать «адепти» як теорії, так і практики.

У літературі містяться досить докладні описи того, як все це відбувається, зокрема, в Інтернет-середовищі. Так, Н.В. Громико сформулювала проблему суперечливого взаємовідношення між теоретичним знанням і особливим режимом роботи в сфері всесвітньої електронної мережі у вигляді двох взаємовиключних тверджень:

– теоретичне правове мислення в епоху Інтернет є неможливим, а освіта, що має своїм завданням його формування, є безперспективною і не

потрібна суспільству;

– теоретичне правове мислення є можливим і перспективним, якщо зробити Інтернет не засобом інформатизації та «постмодернізації» суспільства, а засобом його, так би мовити, епістемологізації [7].

Отже, описані вище мисленнєві деформації, що виникають під впливом особливостей організації телекомунікаційних мереж і стилю роботи в сучасному медійному середовищі, становлять серйозну проблему для теоретичного правового мислення і побудованої на його основі системи освіти. Нагальним науково-практичним завданням є розробка дієвих засобів подолання негативних ефектів, що при цьому виникають.

Отже, професійне правове мислення – це інтелектуальна діяльність щодо розв'язання професійних правових завдань. Оскільки специфіка професійної діяльності зумовлена особливостями завдань, що їх розв'язують різні спеціалісти, то якість професійної діяльності, або рівень професіоналізму, залежить від типу мислення. Високий рівень професіоналізму пов'язаний з теоретичним (не емпіричним), творчим, часто інтуїтивним мисленням і розвиненим практичним інтелектом. Підготовка професіонала вимагає обов'язкового аналізу специфіки професійних завдань і стратегії їхнього розв'язування, оскільки процес мислення полягає в розв'язанні тих або інших завдань.

Важливим є поділ правового мислення *за новизною*:

– творчо-правове мислення – мислення на основі творчої уяви;
– відтворюючо-правове мислення – мислення на основі образів і уявлень, почерпнутих з правових джерел.

Слід також, на нашу думку, окреслити види правового мислення *за функціями*:

– інформаційно-пізнавальне – полягає у відображенні правової дійсності, засвоєнні й обробці правової інформації, передбачає нагромадження знань про право, юридичну практику, тобто правові знання, ідеї, уявлення людини, спрямовані на цілісне сприйняття світу, виконують роль орієнтира у відношеннях з оточуючою дійсністю, беруть участь в упорядкуванні та організації правових відносин, які плануються;

– аналітично-оцінювальне правове мислення – передбачає оцінку як правових знань, так і правової дійсності з погляду цих знань, визначає критерії для правомірної і протиправної поведінки;

– інтерпретаційне правове мислення – спрямоване на здійснення тлумачення, осмислення правових норм;

– евристичне – реалізується відкриттям нових явищ правової дійсності;

– прогностичне правове мислення – здійснюється через прогнозування або передбачення наслідків своїх дій;

– регулятивне – припускає, що на основі ставлення до чинної в суспільстві системи правових приписів, заборон, зобов'язань і дозволів відбувається формування мотивів поведінки, настанов на правомірні чи протиправні діяння.

Залишається не розкритою в юридичній літературі характеристика правового мислення *за мірою розгорнутості*:

– дискурсивне правове мислення – опосередковане логікою міркувань, а не сприйняття.

– інтуїтивне правове мислення – мислення на основі безпосередніх чуттєвих сприйняття і безпосереднього віддзеркалення правових явищ.

Також слід зазначити, що правове мислення можна класифікувати *за- лежно від засобів*: вербальне правове мислення оперує абстрактними знаковими структурами; наочне – це мислення на основі образів і предметів.

За функціональною спрямованістю розрізняють такі види правового мислення: критичне – спрямоване на виявлення недоліків у правових судженнях інших людей; творче – пов'язане з відкриттям принципово нового знання, з генерацією власних оригінальних ідей, а не з оцінюванням чужих думок.

Аналіз наукової літератури щодо критеріїв поділу правового мислення дозволив виділити вид правового мислення *за глибиною відображення правової дійсності*:

- буденне правове мислення – сукупність знань, ідей, теорій, концепцій, почуттів і емоцій та інших ідеологічних і психологічних якостей основної маси громадянського суспільства щодо діючого і бажаного права та правової системи;

- професійне правове мислення – сукупність юридичних професійних правових знань, почуттів, емоцій, оцінок, настанов, мотивів, які характерні для представників відповідної групи та формуються в результаті професійної діяльності і навчання. Даний вид правового мислення, притаманний юристам-професіоналам, формується внаслідок отримання спеціальної професійної (юридичної) підготовки, а також під час роботи в юридичній сфері (в правоохоронних органах, суді, адвокатурі, нотаріаті тощо). Носії професійної правосвідомості, як правило, не лише володіють спеціалізованими, конкретизованими знаннями чинного законодавства, але й вмінням, навичками його застосування;

- науково-правове мислення – сукупність наукових знань, теорій, доктрин, оцінок, емоцій і почуттів юристів-науковців відносно існуючої і бажаної правової системи громадянського суспільства. Наукове правове мислення притаманне науковцям, викладачам вищих навчальних закладів юридичного профілю, які займаються теоретичною розробкою загальних або галузевих правових проблем. На відміну від буденного наукове правове мислення передбачає не лише наявність юридичної освіти, але й уміння оперувати правовими категоріями, принципами, теоріями, концепціями, здійснювати широкі і глибокі узагальнення правового матеріалу, тобто має систематизований, комплексний характер.

Висновки. Отже, саме визначення основних критеріїв класифікації правового мислення та характеристика його видів дозволить як уникнути наукової термінологічної плутанини, методологічної та теоретичної невизначеності, так і більш ґрунтовно розглянути сутність такого складного феномену, як правове мислення.

Бібліографічні посилання

1. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – Т. 1. – 1232 с.
2. *Леви Э.* Введение в правовое мышление / пер. с англ. – М., 1995. – 115 с.
3. *Теплов Б. М.* Ум полководца / предисл. В. В. Умрихина. – М. : Педагогика, 1990.
4. Мислення [Електр. ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/Мислення>.
5. *Корнилов Ю. К.* Практическое мышление как высшая психическая функция / Ю. К. Корнилов, А. В. Панкратов // Практическое мышление: специфика обобщения, природа вербализации и реализуемости знаний : сб. статей / ред. проф. Ю. К. Корнилова. – Ярославль, 1997. – 143 с.
6. *Фонарев А. Р.* Психологические особенности личностного становления профессионала / А. Р. Фонарев. – М., 2005. – 560 с.
7. *Громыко Н. В.* Интернет и постмодернизм: их значение для современного образования / Н. В. Громыко // Вопросы философии. – 2002. – № 2. – С. 175-180.

Орлова Е.А. Подходы к классификации правового мышления. Рассмотрены виды правового мышления. Осуществлена попытка систематизации видов правового мышления по разным критериям. Характеризуются основные виды правового мышления.

Ключевые слова: мышление, правовое мышление, виды правового мышления, практическое мышление, теоретическое мышление, профессиональное мышление.

Orlova O. O. Approaches to classification of law thought. The article deals with law thought types. An attempt of law thought types' systematization upon different criteria is performed. The description of main law thought types is provided.

The first criterion of law thought classification is called a manner of tasks solved. In accordance to it theoretical and practical law thought types are distinguished. It is emphasized that professional law thought, as a unity of both theoretical and practical thought, is distinguished in legal works.

The second criterion of law thought classification is called novelty. In accordance with it the following law thought types are distinguished: creative (productive) – thought basing on imagination; reconstructive (reproductive) – thought basing upon images and ideas, taken from various sources.

The third criterion of law thought classification is called functions performed. In accordance to it the following law thought types are distinguished: informational and cognitive – which reflects law reality, absorbs and proceeds law information, envisages accumulation of knowledge on law, law practice, ideas and concepts of the world, perform the role of a guide in relationships with the surrounding reality, take part in collating and organization of planned law relationships; analytical and evaluating law thought, which provides for law cognizance and law reality as well, defines criteria of lawful and unlawful behavior; interpretive law thought, aiming at law standards interpretation; cognitive law thought, which is exercised by opening of new phenomena of law reality; predictive law thought, which is performed through prediction of consequences of one's deeds; regulative law thought, which assumes that attitude towards acting within the society law standards, prohibitions, obligations and allowances forms grounds for behavior, directions for lawful or unlawful acts.

It is also distinguished discourse (logical), intuitive law thought. By means of thought: verbal, visual law thought. By the functional direction: critical and creative law thought. By the depth of reflection of law reality: every day, professional, scientific law thought.

The attention is paid to the fact that due to law thought a future lawyer learns law reality, absorbs information on law and law phenomena, which helps to choose the way of professional activities exercise.

Keywords: thought, law thought, law thought types, theoretical thought, professional thought.

Надійшла до редакції 17.10.2013